

*Zakład Pielęgniarstwa Psychiatrycznego Wydziału Pielęgniarstwa i Nauk o Zdrowiu
Akademii Medycznej w Lublinie

Faculty of Nursing and Health Sciences Medical University in Lublin

**Samodzielna Pracownia Wirusologii Katedry i Kliniki Chorób Zakaźnych
Akademii Medycznej w Lublinie

Chair of Virology of Medical University in Lublin

***Katedra i Klinika Psychiatrii Akademii Medycznej w Lublinie
Chair and Department of Psychiatry of Medical University in Lublin

ANIELA PŁOTKA*, ANNA KOWAL**, KINGA SZYMONA***

The sense of coherence (SOC) and family violence in adolescents

Poczucie koherencji (SOC) a przemoc w rodzinie u młodzieży

Wiele badań zajmuje się problemem nadużyć i stosowaniem przemocy przez rodziców w stosunku do dzieci [4, 6, 8]. Kempe [2] wprowadził pojęcie „syndrom dziecka maltretowanego” oraz podkreślił wagę przemocy psychicznej w rozwoju dziecka. Ten rodzaj przemocy obejmuje zastraszanie, obwinianie, zawstydzanie i krytykowanie. Ostatnie badania pokazały, że przemoc psychiczna jest równie traumatyczna jak fizyczna i może mieć poważne skutki w życiu dorosłym [5].

Na bazie doświadczeń, z którymi dziecko spotyka się począwszy od pierwszych lat życia do okresu wczesnej dorosłości, w toku socjalizacji kształtuje się globalna orientacja życiowa – poczucie koherencji [1].

Na poczucie koherencji składają się 3 komponenty:

- ⇒ Zaradność (Manageability) – dostrzeganie zasobów będących do dyspozycji jednostki, pozwalających sprostać stawianym jej wymaganiom.
- ⇒ Zrozumiałość (Comprehensibility) – spostrzeganie napływających informacji jako zrozumiałych, uporządkowanych, spójnych i jasnych, mających sens poznawczy.
- ⇒ Sensowność (Meaningfulness) – poczucie, że istnieją ważne dziedziny życia, które warte są emocjonalnego zaangażowania, poświęcania energii.

Celem badań było zbadanie istnienia wpływu doświadczanej w domu rodzinnym przemocy fizycznej i psychicznej na poczucie koherencji w grupie uczniów szkół średnich. Sformułowano hipotezę, że przemoc psychiczna lub fizyczna doznana w dzieciństwie wpłynie na obniżenie poczucia koherencji u badanej młodzieży.

MATERIAŁ I METODY

Badaniami objęto 1709 uczniów szkół średnich w wieku od 16 do 19 roku życia –1058 dziewcząt i 574 chłopców. Badania zostały przeprowadzone w okresie od października 2004 r. do czerwca 2005 r. wśród młodzieży uczącej się w Zespole Szkół Włókienniczych w Lublinie i Zespole Szkół Budowlanych w Biłgoraju.

W badaniach zastosowano własny protokół naukowo-badawczy przeznaczony do oceny różnych wydarzeń traumatycznych z dzieciństwa oraz Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC-29 do pomiaru poczucia koherencji.

Występowanie w rodzinie przemocy fizycznej lub psychicznej oceniono w oparciu o odpowiedź udzieloną przez badanych na pytania:

„Czy w swojej rodzinie doświadczyłeś przemocy fizycznej” TAK/NIE

„Czy w swojej rodzinie doświadczyłeś przemocy psychicznej” TAK/NIE

Przy pomocy testu t-Studenta zbadano istotność różnic średnich wartości ogólnego poczucia koherencji i jego trzech składowych między grupami wydzielonymi ze względu na występowanie przemocy, oddzielnie dla chłopców i dla dziewcząt.

WYNIKI BADAŃ

Tabela I przedstawia wyniki testu istotności różnic między średnimi SOC dla grup wydzielonych ze względu na występowanie przemocy fizycznej w rodzinie dla chłopców.

Tabela II przedstawia podobne wyniki dla dziewcząt.

Tabele III i IV przedstawiają wyniki dla przemocy psychicznej odpowiednio w grupach chłopców i dziewcząt.

TABELA I Występowanie przemocy fizycznej grupa chłopców							
Zmienna	Liczność Tak	Liczność Nie	Średnia Tak	Średnia Nie	Odch. std. Tak	Odch. std. Nie	p <
SOC ogólne	66	526	4,34	4,38	0,59	0,66	0,5724
Zrozumiałość	69	526	3,85	4,02	0,69	0,78	0,0618
Zaradność	66	526	4,65	4,56	0,77	0,79	0,3551
Sensowność	69	526	4,64	4,66	0,80	0,89	0,8848

TABELA II Występowanie przemocy fizycznej grupa dziewcząt							
Zmienna	Liczność Tak	Liczność Nie	Średnia Tak	Średnia Nie	Odch. std. Tak	Odch. std. Nie	p <
SOC ogólne	136	940	3,86	4,28	0,78	0,76	0,0000
Zrozumiałość	136	942	3,49	3,79	0,67	0,75	0,0000
Zaradność	136	953	3,96	4,47	1,03	0,92	0,0000
Sensowność	136	958	4,24	4,70	1,22	1,05	0,0001

TABELA III Występowanie przemocy psychicznej grupa chłopców							
Zmienna	Liczność Tak	Liczność Nie	Średnia Tak	Średnia Nie	Odch. std. Tak	Odch. std. Nie	p <
SOC ogólne	78	503	4,16	4,41	0,49	0,67	0,0001
Zrozumiałość	78	506	3,87	4,03	0,69	0,79	0,0625
Zaradność	78	503	4,31	4,61	0,72	0,79	0,0010
Sensowność	78	506	4,40	4,70	0,68	0,90	0,0005

TABELA IV Występowanie przemocy psychicznej grupa dziewcząt							
Zmienna	Liczność Tak	Liczność Nie	Średnia Tak	Średnia Nie	Odch. std. Tak	Odch. std. Nie	p <
SOC ogólne	207	848	3,83	4,32	0,82	0,74	0,0000
Zrozumiałość	207	849	3,54	3,82	0,65	0,75	0,0000
Zaradność	207	861	3,89	4,52	1,07	0,88	0,0000
Sensowność	207	865	4,14	4,74	1,22	1,01	0,0000

OMÓWIENIE

Jak widać, w grupie chłopców występowanie w rodzinie przemocy fizycznej nie wpływa na ogólny poziom poczucia koherencji ani na poziom jego składowych.

Natomiast w grupie dziewcząt występowanie przemocy fizycznej obniża zarówno ogólne poczucie koherencji, jak i wszystkie jego składowe. Obniżenie w stosunku do grupy nie doświadczającej przemocy wynosi 9,8% dla ogólnego poczucia koherencji, 8,0% dla poczucia zrozumiałości, 11,4% dla poczucia zaradności i 9,8% dla poczucia sensowności. Wszystkie różnice są bardzo istotne ($p < 0,0001$).

Występowanie w rodzinie przemocy psychicznej w grupie chłopców wpływa na obniżenie ogólnego poziomu poczucia koherencji o 5,6%, poczucia zaradności o 5,6% i poczucia sensowności o 5,6%. Różnice są istotne z $p < 0,001$. Nie wpływa natomiast na poziom poczucia zrozumiałości.

W grupie dziewcząt występowanie przemocy psychicznej obniża poczucie koherencji: ogólne o 11,4%, poczucie zrozumiałości o 7,4%, poczucie zaradności o 13,8% oraz poczucie sensowności o 12,7%. Różnice są bardzo istotne ($p < 0,0000$).

Według Antonovsky'ego □1 poczucie koherencji kształtuje się w toku socjalizacji człowieka, szczególnie w okresie dzieciństwa. Autor podkreśla wpływ dobrych relacji między dzieckiem a najbliższymi osobami i pełnych akceptacji wzorców wychowawczych na rozwój silnego poczucia koherencji. Przeprowadzone badania potwierdziły częściowo postawioną na początku pracy hipotezę. Przemoc doznana w dzieciństwie wpłynęła w sposób istotny na obniżenie poczucia koherencji u dziewcząt. U chłopców na obniżenie poczucia koherencji wpływa tylko doznana przemoc psychiczna. Użyte wyniki badań potwierdzają wcześniejsze doniesienia. Špila i wsp. □5 stwierdziły, że osoby z zaburzeniami stanu psychicznego znacząco częściej doświadczyły w dzieciństwie przemocy szczególnie emocjonalnej. Autorki wykazały, że przemoc jakiej doświadczają dzieci w swoich rodzinach jest czynnikiem ryzyka wystąpienia zaburzeń psychicznych w życiu dorosłym. Margalit i wsp. □3 szukali związków pomiędzy poczuciem koherencji a atmosferą środowiska rodzinnego i strategiami radzenia sobie ze stresem. Wykazali, że rodzice dzieci z zaburzeniami zachowania mieli niższe poczucie koherencji, w porównaniu do rodziców dzieci rozwijających się prawidłowo. Ziemka □8 oraz Wolff i Ratner □7 obserwowali skutki wychowawcze jawnego odrzucenia dzieci. Wykazali, że odrzucenie rodzi w dzieciach lękliwość, nieśmiałość, agresję. Ney □4 stwierdził, że przemoc słowna i fizyczna zmienia obraz świata u badanych dzieci. Nie potrafią one cieszyć się życiem, przeżywają lęk, poczucie winy, mają trudności w tworzeniu bliskich relacji. Doświadczenie przemocy w dzieciństwie może być zatem decydującym czynnikiem warunkującym spostrzeganie świata jako bezsensownego i niezrozumiałego oraz hamującym wykształcenie umiejętności radzenia sobie z wymaganiami życia, a więc wpływającym na obniżenie poczucia koherencji.

Z przedstawionego tutaj przeglądu literatury dotyczącej poczucia koherencji i traumatycznych doświadczeń z dzieciństwa oraz rezultatów uzyskanych w tej pracy wynika potrzeba prowadzenia dalszych badań związanych z tymi zagadnieniami.

WNIOSKI

- ⇒ Doświadczenie przemocy fizycznej w rodzinie nie miało wpływu na poczucie koherencji u chłopców.
- ⇒ Dziewczęta doświadczające przemocy fizycznej w rodzinie miały niższe poczucie koherencji w skali ogólnej i wszystkich podskalach w porównaniu z dziewczętami nieobciążonymi podobnymi doświadczeniami traumatycznymi.
- ⇒ Młodzież doświadczająca przemocy psychicznej w rodzinie miała niższe poczucie koherencji w skali ogólnej i wszystkich podskalach w porównaniu z młodzieżą nieobciążoną podobnymi doświadczeniami traumatycznymi. Wyjątkiem jest poczucie zrozumiałości u chłopców, które nie wydaje się zależeć od doświadczania w rodzinie przemocy psychicznej.

PIŚMIENNICTWO

1. Antonovsky A.: Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well, Jossey-Bass, San Francisco 1987 [tłumaczenie polskie: Antonovsky A., Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować, Fundacja IPN, Warszawa 1995].
2. Kempe R. S.: A developmental approach to the treatment of abused children. University of Chicago Press, Chicago 1997, 534-565.
3. Margalit M. i wsp.: Coping and coherence among parents with disabled children, Journal of Clinical Child Psychology, 1992, 21 (3), 202-209.
4. Ney P. G.: Does verbal abuse leave deeper scars: A study of children and parents. Canadian J. of Psychiatry 1987, 32, 371-377.
5. Śpila B. i wsp.: Przemoc w rodzinie wobec dzieci a późniejsze zachorowanie psychiatryczne, Annales UMCS, Vol. LIX, Suppl. XIV, 2004, 431, 264-268.
6. Tuszyńska-Bogucka V., Bogucki J.: Postawy wobec przemocy domowej jako czynnika negatywnie wpływającego na rozwój dziecka. Annales UMCS, Vol. LIX, Suppl. XIV, 2004, 451, 361-365.
7. Wolff A. C., Ratner P. A.: Stress, social support, and sense of coherence, Western Journal of Nursing Research, 1999, 21 (2), 182-197.
8. Ziemska M.: Postawy rodzicielskie, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.

SUMMARY

Family background is one of important modifiers of proper human development. The aim of our study was the evaluation of the influence of family violence in the process of development of sense of coherence.

The study was carried out in the group of 1709 secondary school students, aged 16-19 (574 boys and 1058 girls). The level of sense of coherence was measured by the Life Orientation Questionnaire (SOC-29). A specially devised questionnaire was used to identify traumatic events. A statistically relevant associations have been demonstrated between family violence and SOC. An interesting result is that sense of coherence is not influenced by physical family violence in the group of boys.

STRESZCZENIE

Środowisko rodzinne stanowi jeden z ważniejszych modyfikatorów prawidłowego rozwoju człowieka. Celem badań była ocena wpływu przemocy doświadczanej w rodzinie na kształtowanie się poczucia koherencji.

Badaniami objęto 1709 uczniów szkół średnich w wieku od 16 do 19 roku życia – 1058 dziewcząt i 574 chłopców. W badaniach zastosowano Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC-29 do pomiaru poczucia koherencji oraz własny protokół naukowo-badawczy do oceny wydarzeń traumatycznych. W wyniku przeprowadzonych badań wykazano istotny statystycznie związek pomiędzy doświadczaną przemocą w rodzinie a poczuciem koherencji. Ciekawym rezultatem jest brak wpływu przemocy fizycznej na poczucie koherencji w grupie chłopców.